

woensdag

22.02.2017

20.00 Concertzaal scène

19.15 Inleiding door

Mark Delaere

Het Collectief & Psallentes

Von Bingen & Ustvolskaya

CONCERTGEBOUW BRUGGE

Het kamermuziekensemble Het Collectief (BE) werd in 1998 in Brussel opgericht en brengt geregeld concerten zowel in België als in het buitenland. Door consequent met een vaste kern van vijf muzikanten te werken bouwde de groep een intrigerende eigen sound op, gekenmerkt door een heterogene mix van blazers, strijkers en piano. In zijn repertoire keert Het Collectief terug naar de roots van het modernisme: de Tweede Weense School (de groep componisten rond Arnold Schönberg en zijn leerlingen Alban Berg en Anton Webern). Vanuit deze solide basis worden zowel de grote 20e-eeuwse composities als de allernieuwste experimentele stromingen verkend. Daarenboven maakt de groep furore met spraakmakende cross-overs tussen het hedendaagse en het traditionele repertoire en met adaptaties van historische muziek.

De gregoriaanse groep Psallentes (BE), of 'de zingenden', werd in 2000 opgericht door zanger en dirigent Hendrik Vanden Abeele. Waar Psallentes oorspronkelijk alleen in mannengedaante verscheen, is sinds 2007 ook een vrouwenversie van Psallentes actief. Het ensemble gaat op zoek naar gregoriaans uit verschillende historische periodes met bijzondere aandacht voor de late middeleeuwen en de renaissance. Allerlei projecten, concerten, workshops en opnames werden gerealiseerd, vaak in samenwerking met Capilla Flamenca en andere gerenommeerde ensembles, instrumentisten en organisten uit België en het buitenland.

Hendrik Vanden Abeele (BE) stichtte in 2000 de gregoriaanse groep Psallentes en is pianist, zanger en onderzoeker. Hij geeft geregeld lezingen en was docent en gastdocent aan verschillende Vlaamse en Nederlandse conservatoria (Leuven, Rotterdam, Den Haag). Van 2000 tot 2005 was hij ook vaste bariton bij het Vlaams Radio Koor. Hij werkt nu als postdoc-onderzoeker en stafid aan de Alamire Foundation (KU Leuven). Met eigen en andere ensembles realiseerde hij een vijftigtal cd's, en hij ondernam concertreizen in Europa, Noord-Amerika, Nieuw-Zeeland, Zuid-Korea, China en Japan.

Het Collectief:

Wibert Aerts: viool

Julien Hervé: klarinet

Thomas Dieltjens: piano

Toon Fret: fluit

Martijn Vink: cello

Pascal Rousseau: tuba

Psallentes:

Hendrik Vanden Abeele: dirigent

Amélie Renglet, Lieselot De Wilde,

Kerlijne Van Nevel, Barbara Somers,

Veerle Van Roosbroeck & Sarah Abrams:
zang

Hildegard von Bingen (1098-1179)

Fragmenten uit *Ordo Virtutum*

- O Antiqui
- O nos peregrine sumus
- O dulcis divinitas (dialogo 1)
- O plangens vox
- O vos regales virtutes (dialogo 2)
- Ego peccator
- O vivens fons
- O Deus, quis es tu
- In principio

Galina Ustvolskaya (1919-2006)

Trio voor klarinet, viool en piano (1949)

Grand Duet voor cello en piano (1959)

Compositie nr. 1 'Dona nobis pacem'
voor piccolo, tuba en piano (1971)

Pianosonate nr. 6 (1988)

MEER WETEN OVER RUSLAND?
za 10.09.16 – vr 10.06.17
Pluis de geschiedenis van Rusland en de Russische muziek uit tot in detail in de tentoonstelling *Van Glinka tot Gubaidulina, twee eeuwen van politieke en culturele omwentelingen in Rusland*. Deze tentoonstelling van Johan Huys is een seizoen lang te bezichtigen op de Foyer parterre.

Concertgebouw Brugge maakt deel uit van REMA, Réseau Européen de Musique Ancienne

Dit concert wordt opgenomen door Klara en uitgezonden op 6 april om 20 uur tijdens 'Klara Live'. Bedankt voor het vermijden van storende geluiden, ook tussen de delen.

Met Nederlandse boventiteling

Uw applaus krijgt kleur dankzij de bloemen van Bloemblad.

Muzikale extase, vroeger en nu

Meer dan 800 jaar scheiden de Duitse abdis, dichteres, componiste en mystica Hildegard von Bingen (1098-1179) en de Russische componiste en Shostakovich' leerlinge Galina Ustvolskaya (1919-2006). Er moet dus al een sterk verbindend element zijn om hun muziek samen te programmeren, tenminste als er niet uitsluitend gemikt wordt op het effect van een zo groot mogelijk contrast. Wat deze vrouwelijke componisten op een dieperliggend niveau verbindt, is hun streven naar muzikale extase. Dat woord wijst op zichzelf al naar het uitzonderlijke karakter van deze gemoedsgesteltenis. Bij de toestand van *ekstasis* treedt de mens immers letterlijk buiten zichzelf. Bewustzijn en individualiteit worden (tijdelijk) opgeschort om op te gaan in een groter geheel dat tegelijkertijd het hoogste genot oplevert en afschrikwekkend is. *Jeder Engel ist schrecklich*, zo dichtte Rainer Maria Rilke in zijn tweede *Duineser Elegie*. In pathologische vorm raakt extase aan manische depressie, waarin extreme hoogten en laagten van het gemoed elkaar schijnbaar zonder aanleiding opvolgen. Religieuze extase is door vele mystici beschreven als het verlies van de eigen persoonlijkheid en het volledig opgaan in god, een toestand die kan intreden na langdurig vasten, obsessief bidden en intensieve contemplatie van het transcendent. Dat kan gepaard gaan met de gelijktijdige ervaring van pijn en verwonding (de stigmata) en van genot (de eenwording met Christus). In seksuele vorm raakt (religieuze) extase aan masochisme. De *Ordo Virtutum* (ca.1150) van Hildegard von Bingen is zowel inhoudelijk als muzikaal een mooi voorbeeld van religieuze extase. Het is

‘Wat deze vrouwelijke componisten verbindt, is hun streven naar muzikale extase.’

het oudst bekende middeleeuws mysteriespel of liturgisch drama, waarvan tekst en muziek bewaard bleven. Een mysteriespel leent zich tot semiscenische uitbeelding. In dit geval gaat het om een allegorische moraliteit: een menselijke ziel (Anima) is heen en weer geslingerd tussen de 17 deugden (nederigheid, hoop, kuisheid, onschuld, wereldverachting, hemelse liefde, discipline, bescheidenheid, mededogen, overwinning, discretie, geduld, godskennis, vrijgevigheid, godsvrees, gehoorzaamheid en geloof) en de duivel. Deze ambivalentie is een wezenskenmerk van de mystieke literatuur. Grote mystici als Ruusbroec, Hadewych of Johannes van het Kruis vrezden voortdurend dat

hun identificatie met god niets anders is dan een verzoeking van de duivel. Deze tegenstelling krijgt ook muzikaal treffend gestalte. De deugden zijn belichaamd door vrouwen die hemelse gezangen laten horen, terwijl de duivel een man is die slechts

grommende geluiden produceert. Hildegard schreef zowel de tekst als de melodieën van de gregoriaanse gezangen. Zij bouwt contrasten in tussen solozang en koor, hoewel ook het koor uitsluitend eenstemmig zingt. Het contrast berust dus op verschillen in klankkleur en klanksterkte. De meeste gregoriaanse melodieën zijn anoniem overgeleverd, al fluistert de heilige geest (in de vorm van een duif) deze gezangen op menig middeleeuws miniatuur in het oor van paus Gregorius de Grote. Veel van deze melodieën zijn extreem eenvoudig: syllabisch (een noot per lettergreep), met een korte aanhef, veelvuldige herhaling van een reciteertoon en een korte neerlegging van de frase. De poëtische (psalm-) en prozaïsche (lectio-)teksten worden

haast meer gesproken dan gezongen. Niets daarvan bij Hildegard. Hier nemen de melodieën een hoge lyrische vlucht door een overwegend melismatische zetting (meerdere noten per lettergreep, waardoor de klemtoon reeds vanzelf van de tekst naar de muziek verschuift) en plastische melodische wendingen die een genot zijn voor het oor. In vergelijking met het ascetische gregoriaanse repertoire klinkt deze muziek extatisch. Hoewel haar *Composities nr. 1-3* (1971-1975) en haar *Symfonieën nr. 2-5* (1979-1990) religieuze referenties bevatten, is de muziek van Galina Ustvolskaya eerder op fysiek vlak extatisch. Alle klankdimensies van haar muziek zijn extreem en ‘abnormaal’, en dus bij uitstek geschikt om een extatische ervaring te bewerkstelligen. Denk bijvoorbeeld aan haar *Compositie nr. 1 (Dona nobis pacem)* uit 1971: geschreven voor de knotsgekke combinatie van piccolo, tuba en piano laat het letterlijk de uitersten van het klankregister horen. Het uitgesponnen einde van deze compositie beweegt zich aan de ondergrens van het hoorbare. Naast extremen in register zoekt Ustvolskaya inderdaad ook de uitersten van klanksterkte op. Het *Grand Duet* voor cello en piano (1959) telt vijf delen met als dynamische aanduiding *ffff* (vierdubbele forte of zo luid mogelijk) ofwel *pppp* (vierdubbele piano of zo stil mogelijk), met zelden of nooit een tussengradatie. Zeker in de cellopartij kan dan van klankschoonheid geen sprake zijn. In de *Pianosonate nr. 6* (1988) neemt de *ffff*-nuance haast gewelddadige trekken aan. De pianist beukt van begin tot eind met drie gekromde vingers of met de zijkant van de hand op de toetsen. De bovenste toon uit deze clusters (toontrossen) heeft echter wel een thematische functie: doorheen al dat sonore geweld horen we vaagweg een melodie. De pianist ervaart pijn door het onophoudelijk gebeuk op de toetsen. Pijn en extase liggen

eens te meer in elkaars verlengde. Wegens de excessen in obstinate herhaling en snoeiharde dynamiek heeft Ustvolskaya de bijnaam ‘componiste met de hamer’ gekregen. Zoals Friedrich Nietzsche de Westerse filosofie met de grond gelijkmaakte om een nieuwe wijsgerige constructie te kunnen oprichten, zo heeft Galina Ustvolskaya al wat heilig was in de Westerse klassieke muziek overboord gegooid om een hoogst persoonlijk, radicaal alternatief te ontwikkelen.

De *Ordo Virtutum* krijgt een concertante uitvoering zonder scenische uitbeelding. Psallentes selecteerde een aantal melodieën, die wel in de oorspronkelijke volgorde gebracht worden. Iets van de strijd van de ziel blijft dus behouden. In deze productie wisselen de gezangen van Hildegard von Bingen en de instrumentale werken van Galina Ustvolskaya elkaar af, al is er ook wat overlap en vooral continuïteit. Nergens wordt de klankenstroom van ongeveer 80 minuten onderbroken. De overlap bestaat uit een melodie van Hildegard die gezongen wordt boven de korte akkoordische passage in pp vlak voor het einde van de *Pianosonate nr. 6*, en daarnaast uit de presentatie van de slothymne uit de *Ordo Virtutum* in de articulatie, dynamiek en expressie van Ustvolskaya.

Psallentes en Het Collectief zoeken het excessieve, radicale, kortom het extatische in de muziek van beide componisten. Voor ons luisteraars zijn er slechts twee opties. Ofwel gaan we mee in de extatische vervoering, ofwel ergeren we ons dood en vervelen we ons te pletter. Een tussenweg is er niet. Kunnen we ons (zelf)bewustzijn en kritisch scepticisme even opschorten om volledig op te gaan in een deels manische, deels masochistische extatische ervaring?

Mark Delaere

De visioenen van Hildegard von Bingen

Hildegard von Bingen (1098-1179) is ook bekend als de heilige Hildegardis. Ondanks eerdere pogingen van de pausen Gregorius IX, Innocentius IV, Clemens V en Johannes XXII, werd ze maar in 2012 door paus Benedictus XVI gecanoniseerd. Als tiende kind van de adellijke Hildebert en Mechthild werd ze op achtjarige leeftijd afgestaan aan de kerk. Voor haar noviciaat werd ze toevertrouwd aan Jutta von Spanheim die met haar volgelingen een nonnenafdeling had opgericht in het benedictijnerklooster op de Disibodenberg bij Mainz. Na de dood van Jutta in 1136 volgde Hildegard haar op als overste. Tussen 1147 en 1150 stichtte ze een klooster op de Rupertsberg gelegen in de Rijnvallei naast Bingen en vestigde zich daar met 18 zusters. Tot haar overlijden in 1179 bleef ze abdis van dit klooster. Al van jongs af aan beschikte ze over vele kwaliteiten waaronder een muzikale, literaire en profetische begaafdheid. Van deze laatste legde ze getuigenis af in enkele van haar belangrijkste geschriften (*Liber scivias*, 1151; *Liber vitae meritorum*, 1158; *Liber divinorum operum*, 1170). Op jonge leeftijd had zij al visioenen die later intenser werden. In 1141 begon ze met de hulp van de monnik Volmar haar visioenen te noteren, zogezegd op bevel van God, althans zo voelde zij het. Dit resulteerde tien jaar later in het *Liber scivias* dat 26 openbaringen bevat. Sommige zijn merkwaardig actueel zoals bijvoorbeeld haar visioen van een onbegrensd universum in eeuwige expansie dat aansluit bij de bevindingen van de hedendaagse astrofysici. Haar visioen over de mens in het centrum van de wereld zal vier eeuwen later overgenomen worden door niemand minder dan Leonardo da Vinci. Mocht er destijds al enige twijfel hebben bestaan over haar profetische begaafdheid dan werd deze volledig weggenomen door paus Eugenius III, die paus was van 1145 tot 1153. Hij bekrachtigde haar

profetische gaven, wat haar roem bezorgde, en ze werd bekend als de Sibille van de Rijn. Pausen, keizers, koningen, aartsbisschoppen en andere geestelijken raadpleegden haar of onderhielden uitgebreide correspondenties met haar omtrent diverse onderwerpen, niet zelden van politieke of diplomatieke aard. Haar composities en lyrische poëzie dateert van voor 1140. Omstreeks 1150 verzamelde ze deze met als titel *Symphonia armonie celestium revelationum*. Het manuscript overleeft in twee bronnen; een van beiden bevindt zich in de benedictijnerabdij van Dendermonde.

Johan Huys

Het derde visioen van Hildegard von Bingen

GEEF MUZIEK EEN KANS!

Kom op 4 maart tussen 10 en 18 uur in het Concertgebouw uw muziekinstrumenten doneren tijdens de nieuwe Brugse muziekbiennale B Major! Tegelijk kunt u genieten van concerten en gesprekken tot zelfs een veiling van culturele memorabilia van

B Major!-partners. Maar u kunt Music Fund ook financieel steunen. Naar aanleiding van het festival vindt u daarom collectebussen bij alle partners van B Major! Help mee en geef muziek een kans! Alle informatie vindt u op www.musicfundbrugge.be

Solistenensemble Kaleidoskop © Helge Krueckeberg

vr 17.03.17 / 20.00 / Concertzaal
Solistenensemble Kaleidoskop & Luigi De Angelis / змея – The Riot of Seduction
De visionaire kunstvernieuwer Sergey Diaghilev – de geniale generaal van de kunst – diende als inspiratiebron voor de muziektheatervoorstelling *змея*. Deze nieuwe voorstelling van Solistenensemble Kaleidoskop en Luigi De Angelis begint als een installatie, maar transformeert in een grillig, zinnenprikkelend en uitdagend spektakel.

Stile Antico © Marco Borggreve

vr 24.03.17 / 20.00 / Concertzaal
Stile Antico / Shakespeare's Sweet Harmony
400 jaar na de dood van William Shakespeare legt Stile Antico de muzikale kant van Englands grootste auteur bloot. Werken van zowel protestantse als katholieke tijdgenoten als Thomas Morley, Robert Johnson en William Byrd klinken naast twee gloednieuwe Shakespeare-zettingen, speciaal voor het ensemble geschreven door Nico Muhly en Huw Watkins.

MEER WETEN OVER RUSLAND?

za 10.09.16 – vr 10.06.17

Pluis de geschiedenis van Rusland en de Russische muziek uit tot in detail in de tentoonstelling *Van Glinka tot Gubaidulina, twee eeuwen van politieke en culturele omwentelingen in Rusland*. Deze tentoonstelling van Johan Huys is een seizoen lang te bezichtigen op de Foyer parterre.

BESTEL UW TICKETS NU OP

WWW.CONCERTGEBOUW.BE
+32 70 22 33 02 / IN&UIT
BRUGGE '17 ZAND '34

Praat na de voorstelling gezellig na in het Concertgebouwcafé of vertel ons wat u ervan vond op Facebook of Twitter (@concertgebouwbr).

Gezellig tafelen voor of na een voorstelling met een verrassing op vertoon van het concertticket.
www.concertgebouw.be/services.

BRUGGE

DeMorgen.

Knack

Klara

FOCUS|WTV